

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دوره‌های آزاد مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران

شعبه قم

شرح اشارات و تنبیهات (نمط هشتم)

دکتر فاطمه سلگی

عضو هیئت علمی مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران

دوشنبه‌ها ساعت ۱۰ الی ۱۲

شروع دوره: ۷ مهرماه ۱۴۰۴

مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران (شعبه قم)

بسم الله الرحمن الرحيم

طرح درس اجمالی شرح الاشارات و التنبیهات بن سینا ره و شرح خواجه نصیرالدین طوسی ره؛ نمط هشتم (فی البهجة والسعادة)

کتاب الاشارات و التنبیهات که در اواخر عمر شیخ نگاشته شده شامل ده نمط و در بردارنده ی حکمت مشاء و بذر مکاتب اشراق و متعالیه است. بنای شیخ در اشارات بر اختصار و اشارت و در شفا بر بسط و تفصیل است و در مقدمه، محتوای کتاب را «اشارتهایی به اصول» و در پایان نمط دهم و خاتمه کل کتاب، آن را «عن زبدة الحقائق» توصیف کرده است.

سه نمط اول طبیعیات، و چهار نمط بعدی الهیات و سه نمط آخر، طرح مسائل عرفانی به صورت برهانی مطرح شده است. نمط هشتم در ۱۹ فصل است و می توان گفت شیخ با استفاده از نوعی متافیزیک شادی، لذت و بهجت و در مقابل درد و الم که سعادت و شقاوت را رقم می زند بحث معاد روحانی را طرح می کند. شیوه ی مصنف سیر متعلم از محسوس به معقول است، بنابراین از لذت حسی، لذت خیالی و وهمی در نهایت به اثبات لذت عقلی و برتری این لذت در کمیت و کیفیت نسبت به مراتب پایین تر لذت می پردازد. همچنین با همین سیر معاد روحانی را اثبات می کند و اینکه آنچه در قیامت برای انسان سعادتمند متحقق می شود عبارت از لذت و ابتهاج عقلی است. سعادت در این نمط ناظر است به آن چیزی است که در متون دینی به عنوان سعادت اخروی مطرح شده است.

پیش نیازها:

. آشنایی با فلسفه بن سینا خصوصا مباحث نفس جناب شیخ

. تسلط بر زبان عربی برای فهم و تحلیل متن

محتوای جلسات:

هر جلسه شامل خوانش متن اصلی کتاب و شرح خواجه و بحثهای تحلیلی است.

۱. مقدمه: بررسی اجمالی کتاب اشارات و جایگاه نمط هشتم در ساختار اشارات، اهمیت بحث لذت و سعادت در فلسفه اسلامی و مقایسه و تحلیل انتقادی این مفاهیم در فلسفه غرب.

تعریف لذت و الم، سعادت و شقاوت.

۲. مراتب لذت و الم، سعادت و شقاوت. انسان لذات متعدد دارد که در عرض هم نیستند بلکه بسته به ۱. مبدا یا فاعل ۲. نحوه ادراک، شدت و ضعف مدرک و ادراک در طول یکدیگر قرار می گیرند و بنابراین مراتب لذت و الم (حسی، خیالی، وهمی، عقلی) وجود دارد.

۳. اثبات لذت عقلی و برتری آن نسبت به لذات حسی ظاهری و حسی باطنی. کمال جوهر عاقل، تمثیل جلیه ی حق تعالی به قدر سعه وجودی در اوست و بعد کل وجود از جواهر عقلی و روحانی سماوی و اجرام آسمانی به ترتیب در او تمثیل و تحقق یابند و باین تمثیل و تحقق به حقایق است که جوهر عقلی فعلیت و کمال می یابد. غیر این، کمال حیوانی است و تفاوت لذت عقلی که از تحقق به حقایق عقلی حاصل می شود آن است که بالعکس ادراک حسی، که شوب کله است ادراک عقلی، خالص از هر شوب و ناخالصی است و چنین ادراکی به کنه معقول و سر و باطن حقایق می رسد، ذات و جوهر عاقل، عقل مستفاد می شود. (هر چند ادراک حسی هم وقتی معلوم بالذات شد در ذات نفس، معقول خواهد بود، بلکه در نفس شفا جناب شیخ، همه قوای مدرکه ی ظاهری و باطنی انسان را عقلی و انسانی می داند و هم عقلانی، لمس عقلانی....).

۴. موانع لذت عقلی از کمال یا عدم رنج و الم روحانی از جهل

۵. احوال نفوس بعد از مفارقت روح از بدن و در معاد به حسب کمال عقلی و روحانی یا نقص و عدم آن

۶. مراتب پنج گانه لذت و ابتهاج (ترتیب جواهر عقلی در بهره مندی از لذت و بهجت عقلی و روحانی)

۷. در اینکه شکوهمندترین مبتهج به شیئی، همان ابتهاج حق تعالی به ذات خویش است؛ چون این ابتهاج، قوی ترین ادراک نسبت به قوی ترین کمالات است.

۸. تعریف عشق حقیقی در جواهر عاقله که از ابتهاج برمی آید و عبارت از ابتهاج به تصور حضور ذات مایی که همان معشوق است و شوق، حرکت برای تتمیم ابتهاج است. اثبات سریان این عشق و شوق در باقی نفوس و قوای جسمانی.

منابع مکمل: دیگر آثار مصنف مقاله نهم الهیات شفا، نجات، مبدا و معاد، رساله فی العشق.